

ВИНОГРАДАРСТВО ТА ВИНОРОБСТВО ЯК ПРІОРИТЕТНІ ГАЛУЗІ ГОСПОДАРСТВА ЯЛТИНСЬКО-ФЕОДОСІЙСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Постановка проблеми. Тисячолітня історія свідчить про те, що Кримській півострів має сприятливі умови для розвитку виноградарства, яке у всі часи приносило жителям Криму високі доходи. Зрозуміло, що відродження агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, сучасний стан якого викликає величезні занепокоєння, потрібно розпочинати з пріоритетних галузей, які не тільки швидко забезпечать підйом економіки агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, але й здійснять сприятливий вплив на розвиток основної галузі Криму – рекреаційної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні публікації останніх років з питань сучасного стану, відродження та розвитку виноградарства та виноробства Автономної Республіки Крим належать вченим-аграрникам Ніколаєву Є.В., Авідзбі А.М., Новикову Ю.Н., Дикань А.П., Копилову В.І., Карзову В.Ф., економісту Черемісінній С.Г., а також зустрічаються поодинокі публікації у періодичних виданнях.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану виноградарсько-виноробної галузі Ялтинсько-Феодосійської рекреаційної агломерації, проблем та перспектив її розвитку.

Для розв'язання поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: розглянути фактори розвитку виноградарсько-виноробської галузі АРК; вивчити сучасний стан галузі; визначити проблеми виноградарства та виноробства зазначеної агломерації та галузі в цілому, шляхи розв'язання наявних проблем.

Виклад основного матеріалу. Виробництво винограду та продуктів його переробки завжди було одним з бюджетоформуючих напрямків господарської діяльності агропромислового комплексу Криму, і тому його збереження та подальший розвиток є особливо важливим завданням.

Не випадково, у кінці 50-х років минулого століття площа виноградників у Криму досягла 152 тис. га, а валові збори винограду склали більше 600 тис. т. Однак, в даний час ці галузі знаходяться у стані глибокої депресії [3, с. 4].

За останнє десятиріччя значно скоротилися площі виноградників. Якщо у 1992 році вони займали площу 53,8 тис. га, то у 2002 році – всього 32,0 тис. га. Валовий збір ягід знизився від 264,6 тис. т у 1990 р. до трохи більше 55 тис. т у 2002 р. Після 1990 року, включно до сьогоднішнього часу, щорічно вибуває від 2 до 4 тис. га виноградників [2].

За останні 10 років фактична врожайність винограду по Криму в цілому складала 20-25% від потенційно можливого рівня [1, с. 212].

В таблиці 1 подано статистичні дані з динаміки вироблення виноградного вина по регіонах Ялтинсько-Феодосійської рекреаційної агломерації.

За даними агроформувань та господарств 6,72 тис. га (21%) виноградників безперспективні, не окупають витрат та підлягають невідкладній реконструкції.

Скорочення об'ємів галузі до сьогоднішніх розмірів обумовило виникнення масового безробіття у кримських селах.

Останнім часом до економічних факторів додалися й кліматичні: зимові та весняні морози, посухи у весняно-літні періоди вегетації. Все це негативно відбивається на виноградних насадженнях. Вони передчасно втрачають продуктивність, старіють.

Останніми роками негативний вплив здійснюють соціально-економічні фактори: ріст цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, добрива та пестициди, шпалерний дріт, виноградні кілки, інші матеріали; незбалансованість між цінами на кінцеву виноробну продукцію та рівнем грошових доходів населення веде до зниження попиту на вино. Внаслідок труднощів, що виникли із збутом продукції, винзаводи затоварились, а ринок заповнила маса фальсифікованих вин, коньяків, різних сурогатів та ін. алкогольної продукції низької якості. При цьому держава поклала надмірний податковий тиск на виробників вина [2].

Необхідно зазначити, що нищівного удару виноградарство та виноробство Криму зазнало у середині 80-х років минулого століття внаслідок відчайдушної боротьби керівництва партійної організації з пияцтвом та викоріненням виноградарства. Тоді розкорчували не лише кілька десятків тисяч промислових виноградників, але й закрили десятки винзаводів з унікальним обладнанням та порізали на металобрухт новенькі, щойно виготовлені виноградозбиральні комбайни [4].

Перехід виноградарсько-виноробної галузі до ринкових відносин призвів до істотної трансфор-

мації системи виробничих відносин: значно погіршилися показники ефективності ведення галузі, змінився сортовий склад насаджень, брутално погіршуються технології культивування винограду, не дотримуються напрямки використання врожаїв, що отримуються, а ринок фальсифікованої винопродукції досяг загрозливих масштабів й не підлягає державному регулюванню [1, с. 211].

У багатьох господарських формуваннях експлуатуються виноградні насадження віком 35-40 років, із застарілими енерго- та ресурсоемними схемами посадки та морально застарілими сортами, що обумовлює низьку врожайність, невідповідність якості виноградарської продукції вимогам ринку, а також високу собівартість виноматеріалів [1, с. 211].

У 1998 р. була розроблена Програма розвитку виноградарства Криму, також наказом Міністерства аграрної політики АР Крим № 385 від 28 грудня 2001 року було затверджено державну Програму розвитку виноградарства та садівництва на 2002-2004 роки, але на сьогоднішній день вони реально майже не працюють.

Негативну роль в розвитку виноградарства АРК відіграє недосконалість українського аграрного законодавства, нездатність зберегти унікальні виноградарські райони та забезпечити раціональне розміщення виноградників, стійку підтримку галузі державою. Необхідно прийняти заходи для затвердження та введення в дію “Закону про виноград та вино”, який повинен стати головним нормативним документом, що регулює розвиток виноградарства та виноробства України та Криму [1, с. 220].

Стабілізація та покращення стану виноградарства АРК неможливі без державної підтримки, в тому числі у вигляді пільгового кредитування господарств, що здійснюють закладку нових виноградників та реконструкцію існуючих.

Надійними інвесторами у виноградарстві повинні стати заводи вторинного виноробства, що формують власні стійкі сировинні зони, в т. ч., що вкладають гроші в розвиток розсадницької бази галузі [1, с. 220].

Особливою статтею прибутку від винограду повинен стати столовий виноград. При цьому оптимальним співвідношенням між технічним та столовим сортами винограду за площами, що вони займають може бути 4:1.

Пріоритетного значення набуває тісна взаємодія підприємств галузі з обслуговуючими їх науковими закладами, побудована на принципах наукового маркетингу – корпоративності, пріоритетності, цільового фінансування та конкретного практичного застосування [1, с. 221].

У зв'язку з високим попитом на свіжий виноград та натуральне вино, площу виноградників у Криму в подальшому (в період до 2015 р.) необхідно довести до 85-90 тис., а валові збори ягід до 600 тис. т. Відродження кримського виноградарства найсприятливішим чином відіб'ється на розвитку виноробства, що, в свою чергу, позитивно відобразиться на економіці Криму та його іміджі як рекреаційно-туристичного центру [3, с. 5].

Відсоток використання потужностей підприємств виноробної промисловості складає лише 15%. Знизилось виробництво на таких базових підприємствах галузі як завод шампанських вин “Новий Світ”, Ялтинський винзавод НІАО “Масандра”. Загаломпо виноробній промисловості АРК відмічено зниження об'ємів виробництва в натуральному виразі. Зниження об'ємів виробництва виноробної продукції обумовлено труднощами у збуті готової продукції – внаслідок низької купівельної спроможності населення, неконкурентності виноробної продукції у ціновому співвідношенні з горілкою, процесу заповнення ринку імпортною та фальсифікованою продукцією [2].

Однією з головних проблем виноробства є нестача сировини. У цих умовах на підприємствах вторинного виноробства намітилася тенденція до створення власної сировинної бази. Істотною проблемою виноробної галузі є недосконалість матеріально-технічної бази: високий ступінь зношення основних фондів виноробних підприємств (близько 50%), моральне застаріння обладнання, слабкий розвиток вітчизняної промисловості з виробництва допоміжних матеріалів для виноробства. Необхідно залучення інвестицій або виділення грошових засобів з інноваційного фонду для технічного переозброєння галузі виноробної промисловості, тому що власних засобів у підприємств вкрай недостатньо, а нестача діючої кредитної політики – високий рівень кредитних ставок – не сприяє залученню кредитних засобів для вирішення цієї проблеми [2].

Нагальними питаннями є також відновлення старих чи пошук нових ринків збуту винограду і кримських вин. Перехід до ринкової економіки та приватизація землі у колишніх виноградних і садівничих господарствах вимагають невідкладного законодавчого вирішення й довгострокової оренди землі для створення багаторічних насаджень. Отже, ухвалення Верховною Радою України доопрацьованого Закону “Про виноград і вино” є нагальною проблемою часу і вітчизняної економіки [4].

Обнадійливим для відродження кримського виноградарства і виноробства є нещодавно

ухвалене в Україні рішення про спрямування 1% коштів від реалізації продукції садівництва та виноградарства на розвиток цих галузей. Завдяки цьому збору Крим у 2002 році отримав понад 14 млн. гривень. За рахунок акцизного збору в автономії вже посаджено 390 га молодих виноградників [4].

Проте втілення в життя програми з відродження та повернення колись гучної слави кримського виноградарства та виноробства потребує кропіткої і злагодженої роботи всіх ланок владних структур. Однак реанімація і подальший розвиток цих галузей загалом залежать від ухвалення і запровадження в життя низки галузевих законів. На жаль, ніхто з кримських депутатів не протестував проти тотальної приватизації виноградарських і виноробних заводів. До переліку об'єктів, які не підлягають приватизації чомусь віднесли лише масандрівські підприємства. До списку не включили навіть славетні підприємства "Новий Світ" і "Коктебель" [4].

Слід наголосити й на тому, що відродження та розвиток виноградарської та виноробської галузей сільського господарства внаслідок їхньої трудомісткості дозволить створити десятки тисяч робочих місць для сільського населення, що, в свою чергу, знизить соціальне напруження в регіоні [3, с. 4].

Таблиця 1

Виробництво вина виноградного по регіонах (тис. дал) [8].

	1999	2000	2001	2002
АРКрим	2292	2089	2316	2723
Судак	64	44	70	58
Феодосія	258	216	198	350
Ялта	927	731	743	594

Визнаними лідерами Криму у виготовленні вин, що розташовані у Ялтинсько-Феодосійському субрегіоні є: "Масандра", "Лівадія", "Магарач", "Сонячна долина", "Коктебель". Виноградарство Великої Ялти спеціалізується на вирощуванні високоцінних технічних сортів: Мускат білий, Мускат рожевий, Мускат чорний, Каберне Совіньон, Піно-грі, Кокур білий, Сапераві, Бастардо, Альбільо, Гарс левелло, Фурмінт та ін. Вони використовуються для виробництва високоякісних марочних та ординарних вин, що користуються підвищеним попитом у місцевого населення та відвідувачів Криму [1, с. 216]. Виноградарсько-виноробна галузь Великої Ялти представлена п'ятьма підприємствами: радгосп-заводами "Лівадія", та "Турзуф" із заводами первинного виноробства, Ялтинським виноробним заводом Національного агропромислового об'єднання "Масандра", Дослідно-виробничою базою Вітав "Магарач" – агрофірмою "Магарач" з заводом вторинного виноробства, Ялтинським винзаводом ІІ "Винзавод Лівадія" з цехом розливу.

За станом на 1.01.2003 р. загальна площа виноградних насаджень Великої Ялти складає 625,5 га (1,5% від загальної площі виноградників АРК та 15,9% площі виноградників НΠΑО "Масандра"). Виноградники, що плодоносять, складають 589 га або 94%, а на частку молодих припадає лише 6% [1, с. 216].

На сьогодні праця алуштинських виноробів представлена під етикеткою об'єднання "Масандра". Гордістю є марочне вино столове червоне "Алушта", що виробляється тільки радгосп-заводом з такою ж назвою. На цьому винзаводі відроджена марка столового марочного вина "Семельон Алушта", розроблена технологія виробництва ординарного десертного вина "Сьоме небо князя Голіцина", що виготовляється на вин заводі радгосп-заводу "Малоріченський". Тут також освоєна оригінальна та своєрідна технологія виробництва вина "Марсала", яке є єдиним такого типу у нашій державі. Дослідні виноматеріали ординарного десертного вина "Кагор Партеніт" вироблені на вин заводі радгосп-завода "Таврида" за розробленою технологією ПАО "Масандра" [10, с. 5].

Спеціалісти "Коктебеля" (Феодосійський регіон) готують до 400 тис. декалітрів виноматеріалів у рік, асортимент радгосп-заводу досить великий, а ексклюзивними запатентованими винами є "Карадаг", "Мускат Коктебель".

Судакський регіон – це зона традиційно розвинутого виноградарства. За результатами 2003 року сільгосппідприємствами регіону вироблено 149,3 тис. ц винограду. Врожайність перевищила середньореспубліканський рівень на 32,6 ц та склала 78,7 ц с 1 га.

У структурі промисловості міста Судака основним видом діяльності є виробництво вин. На виготовлення вина припадає 85,3% промислового виробництва м. Судака та 12% загального обсягу виробництва вин у АРК. Завод шампанських вин "Новий Світ" є лідером у виробництві шампанського у Криму. На підприємстві у 2002 році вироблено 61 тис. дал цього напою [9, с. 23].

ОАО "Сонячна долина" Судакського регіону останніми роками виробляє більше 10 видів десертних та міцних марочних вин. Особливим попитом серед них користується унікальне елітарне

вино "Чорний доктор", яке на аукціоні Сотбі в Англії незмінно займає перші місця. Вина "Сонячної долини" готуються з унікальних сортів винограду – Екім-Кара, Джеват Кара, Кефесія, Крона; аборигенних сортів – Сари, Пандас, Кокур білий Сонячнодолинський, Капсельський білий та ін. [7, с. 22].

Відомі далеко за межами агломерації товаровиробники відомих українських марок вина (Ялтинський завод "Масандра", "Завод марочних вин та коньяків "Коктебель", Завод шампанських вин "Новий світ") перебувають у виграшному становищі порівняно з іншими виноробними підприємствами Криму через їх достатню інвестиційну привабливість та активізацію ринкової діяльності, у т. ч. й зовнішньоекономічної [6, с. 25].

Стратегічною метою розвитку виноробно-виноградарської галузі Ялтинсько-Феодосійської рекреаційної агломерації є формування такої структури випуску продукції, яка відповідала б потребам ринку, збалансованості використання виробничих та трудових потужностей агломерації. Основними перевагами сталого економічного зростання обсягів продукції галузі є: потужний аграрний та рекреаційний потенціал агломерації, сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування найбільш цінних сортів винограду, розвинена транспортна структура автомобільних та залізничних шляхів, значний трудовий потенціал, наявність стабільних та інвестиційно успішних підприємств галузі. Слабкими сторонами є проблеми, пов'язані з зміною умов господарювання та приватизацією; повільний процес економічних реформ; обтяжливість існуючої податкової системи; недосконалість інвестиційного законодавства та обмежені можливості мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів; падіння обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що спричинює занепад сировинної бази галузі; неефективність новоствореної інфраструктури ринку [6, с.26].

Висновки. Виноробна галузь Криму завжди була орієнтована на виробництво продукції за межі регіону. Аналізуючи стан справ у виноградарсько-виноробній галузі Ялтинсько-Феодосійської рекреаційної агломерації, неможливо не відзначити особливу її пріоритетність для розвитку курортно-рекреаційної, зміцнення іміджу курортів та вирішення проблем зайнятості місцевого населення.

Література:

1. Авидзба А.М., Черемисина С.Г. Экономика виноградарства Крыма: теория и практика функционирования. – Ялта: Адонис, 2003. – 247 с.
2. Пояснительная записка к проекту Постановления Верховной Рады Автономной Республики Крым «О поддержке виноградарства и виноделия в Автономной Республике Крым» от 26 ноября 2002 г.
3. Проблемы устойчивого развития АПК Крыма. Сб. трудов аграрного отделения Крымской академии наук. Е.В. Николаев (гл. ред.). – Симферополь, 2003. – 200 с.
4. Вольвач П. Тризна по кримському виноградарству / «Кримська світлиця», №31, 1 серпня 2003 р. – С. 6.
5. Мацук Г. «Вино – золото Крима» / «Кафа», 19 июня 2003 г. – С. 5-6.
6. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2015 року. / Л.В.Дейнеко, А.О. Коваленко, Л.В. Страшинська, Е.І. Шелудько / За ред. проф. Л.В. Дейнеко. – К.: РВПС України НАНУ, 2004. – 212 с.
7. Карзов В. Старинные подвалы, основанные князем Л.С. Голицыным Архадересе. – Феодосия, 1999. – 25 с.
8. Автономна Республіка Крим у цифрах у 2002 р.: Статистичний довідник. За ред. В.І. Колесник. – Симферополь, 2003. – 196 с.
9. Судак: статистическая панорама / Государственный комитет статистики. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым. – Симферополь. – 2003. – 43 с.
10. Алушта на пороге столетия: статистический сборник / Главное управление статистики в Автономной Республике Крым. Под ред. Питюрченко О.И. – Симферополь, 2002. – 40 с.

Summary:

J.V. Tarasova. THE DEVELOPMENT OF VINE-GROWER VITICULTURE AND WINE-INDUSTRY IN JALTA-FEODOSIA RECREATIONAL AGGLOMERATION ARE CONSIDERED IN THIS ARTICLE.

УДК 332.021 (477)

Тетяна ЛУЖАНСЬКА, Лариса МЕДВІДЬ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

I. Вступ. В сучасних умовах господарювання відбуваються значні зміни в організації виробництва, які викликають створення нових територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань. Найважливішим показником їх діяльності є висока конкурентоспроможність на ринку, що зумовлює